

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ РОЗГЛЯДУ ТРУДОВИХ СПОРІВ

THE ROLE AND VALUE OF THE PRINCIPLES OF LABOR DISPUTE CONSIDERATION

Смолярова М.Л., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Запорізький національний технічний університет

Окопна М.М., студентка магістратури
юридичного факультету
Запорізький національний технічний університет

У статті проаналізовані принципи розгляду трудових спорів, котрі мають відповідну форму їх змісту, що включає у себе основні суб'єктивні права та юридичні гарантії для працівників при захисті їхніх трудових прав та законних інтересів. Розкривається роль та значення принципів розгляду трудових спорів у регулюванні трудових відносин та вносяться теоретично обґрунтовані пропозиції щодо їх законодавчого закріплення.

Ключові слова: принципи права, принципи розгляду трудових спорів, захист трудових прав, захист інтересів працівників, юридичні гарантії для працівників.

В статье проанализированы принципы рассмотрения трудовых споров, которые имеют соответствующую форму их содержания, что включает в себя основные субъективные права и юридические гарантии для работников при защите их трудовых прав и законных интересов. Раскрывается роль и значение принципов рассмотрения трудовых споров в регулировании трудовых отношений и вносятся теоретически обоснованные предложения по их законодательному закреплению.

Ключевые слова: принципы права, принципы рассмотрения трудовых споров, защита трудовых прав, защита интересов работников, юридические гарантии для работников.

The article analyzes the principles of consideration of labor disputes, which have the appropriate form of their content, which includes the basic subjective rights and legal guarantees for employees in protecting their labor rights and legitimate interests.

The theory of labor law still have the discussion about the concept of the principles of consideration of labor disputes and their content, the interrelation of principles to each other and their role and importance in the regulation of labor relations.

The article analyzes the significance of the general (characteristic for solving individual and collective labor disputes) and special (characteristic for solving certain types of labor disputes) principles of consideration of labor disputes, their actions and manifestation in the field of law.

The article discovers the role and significance of the principles of consideration of labor disputes in the regulation of labor relations and suggests the theoretically substantiated proposals concerning their legislative consolidation.

The principles of consideration of labor disputes determine and express the essence of labor law as a branch of law, the main task of which is to protect the labor and legal interests of employees. These principles are closely connected with providing of human rights in the workplace.

The principles of consideration of labor disputes should be established at the legislative level. The fixing of their list in the new Labor Code of Ukraine has to resolve the problematic issues regarding the correlation of principles and norms of law. Detection of the interrelation of principles and rules of law is necessary for the regulatory role of the principles, which applied indirectly along with the legal norms in which they are expressed and which should correspond them. The principles of law are more stable than the rules of law, they determine the essence and content of legal norms, serve as the basis for the unification of norms in a single system, serve as a guide for the legislator in the process of law-making.

Key words: principles of law, principles of consideration of labor disputes, protection of labor rights, protection of employees' interests, legal guarantees for employees.

В умовах реформування законодавства про працю України великого значення набуває визначення принципів розгляду трудових спорів. Формування та розвиток системи зазначених принципів повинно бути спрямоване на гарантування захисту індивідуальних та колективних трудових прав та законних інтересів працівників. Розробка концептуальних підходів до принципів розгляду трудових спорів є актуальною в аспекті теоретичного осмислення їх оновленого змісту. Від того, наскільки розробленими будуть дані принципи, залежатиме ефективність правового регулювання відносин щодо захисту трудових прав. За цих умов виникає необхідність з'ясування ролі та значення принципів розгляду трудових спорів.

Питання принципів захисту трудових прав громадян досліджували у своїх працях такі науковці: С.С. Алексєєв, Г.А. Борисов, В.Я. Бурак, А.М. Васильєв, В.С. Венедиктов, С.А. Голошапов, К.М. Гусов, А.І. Денисов, С.І. Запара, О.Я. Лаврів, Р.Л. Иванов, А.М. Колодій, Р.З. Лівшиць, О.А. Лукашова, С.П. Маврін, В.І. Нікітінський, В.П. Пастухов, В.І. Прокопенко, П.М. Рабінович, В.М. Семенов, Л.О. Сироватський, О.В. Смирнов, М.В. Сокол, Л.С. Явич та ін. Але окремо принципи саме розгляду трудових спорів не досліджувалися. Їх важливість обумовлюється тим, що вони лежать в основі інституту охорони трудових прав працівників, який сьогодні взагалі не розвинений у сис-

темі трудового законодавства. Однак наявність дієвого інституту охорони трудових прав працівників є умовою реалізації трудових прав працівників у тому комплексі, який визначає законодавство про працю України.

Попри те, що проблема у визначенні принципів права широко висвітлювалась в юридичній літературі як із загальної теорії права, так і з галузевих дисциплін, у науці і до цього часу немає єдності розуміння цієї правової категорії.

Метою даної статті є виявлення принципів розгляду трудових спорів у нормах трудового права, визначення їх ролі та значення у регулюванні трудових відносин, внесення теоретично обґрунтованих пропозицій щодо їх законодавчого закріплення.

Особливу роль у кожній галузі права займають певні основні ідеї та тенденції, на яких базується відповідна галузь права. Такі основні ідеї та тенденції має й трудове право, які зумовлюють і визначають зміст і соціальне значення правового регулювання трудових відносин. Загальновідомо, що кожному з інститутів трудового права притаманні свої специфічні принципи права.

Для того, щоб розкрити сутність принципів порядку розгляду трудових спорів необхідно визначити термін «принцип». У науковій літературі термін «принцип» розглядається у трьох значеннях:

– основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальністю, значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, учення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації;

– внутрішнє переконання людини, що визначає її ставлення до дійсності, суспільних ідей, норма (правило) поведінки й діяльності;

– основа устрою чи дії приладу, машини й т. ін.

Принципи права, як правова категорія потребує однозначного тлумачення, оскільки принципи є визначальним орієнтиром усієї правотворчої та правозастосовної діяльності. Дійсно, в юридичній літературі є багато різних підходів до визначення принципів права. Одні вчені наголошують, що принципи категорія об'єктивна, інші, що юридичні принципи визначають як основні ідеї та навіть як поняття, що виражають сутність історичного типу права. Також існує думка, що принципи є сферою правосвідомості, правової ідеології та науки. Дискусійним є питання, чи можна вважати принципами права такі загальні положення, які не отримали прямого закріплення у нормативно-правовому акті, а лише випливають зі змісту його норм [1, с. 29]. Тому, на нашу думку, принципи права можна розглядати як невідомозначне явище, до дослідження якого можна і треба підходити з різних сторін.

Що стосується визначення принципів розгляду трудових спорів, то в юридичній літературі вони розглядаються як керівні засади, що лежать в основі встановлення і застосування процедури вирішення трудових спорів. У контексті нашого дослідження доцільним буде навести позицію В. Бурак щодо класифікації принципів розгляду трудових спорів [2, с. 37]. Учений вважає, що можна виділити загальні та особливі принципи розгляду трудових спорів. С. Запара у своїх працях зазначає, що захист права на працю передбачає позасудовий та судовий (процесуальний) порядки та розглядає виокремлено їх за цим підходом [3, с. 101].

Для виявлення специфічних властивостей принципів останні класифікуються на групи за різними ознаками: за дією у системі права (загальні, міжгалузеві та галузеві); за роллю у регулюванні процесуально-правового становища суб'єктів правовідносин (принципи, які визначають процесуально-правову діяльність суду, принципи, що визначають процесуальну діяльність осіб, які беруть участь у справі, та інших учасників процесу); за об'єктом правового регулювання (принципи організації правосуддя і функціональні, які визначають процесуальну діяльність суду та учасників процесу) тощо [4, с. 17]. Дійсно, під час судового розгляду трудових спорів слід керуватися загальними принципами, визначеними нормами Цивільного процесуального кодексу України [5].

У процесуальному аспекті право на захист містить три можливості:

1) можливість особи звернутися з вимогою про захист порушеного або оспореного права чи охоронюваного законом інтересу до компетентного органу у передбаченій законом формі;

2) можливість користуватися всіма передбаченими законом правами у процесі розгляду своєї вимоги, встановленими щодо даної форми захисту прав;

3) можливість оскарження в установленому законом порядку рішення органу по даній справі.

Принципи розгляду трудових спорів покликані гарантувати, насамперед, непорушність трудових прав. Не можна ототожнювати принципи з юридичними гарантіями. М.С. Шакарян, розглядаючи принципи цивільного процесу, зазначає, що самі принципи процесу і є гарантіями – процесуальними гарантіями, які забезпечують досягнення матеріальної мети демократичним шляхом [6, с. 32].

Принципи розгляду трудових спорів відносяться до інституційних принципів трудового права. Критерієм кла-

сифікації інституційних принципів виступає предметна самостійність, яка об'єднує норми у самостійний структурний підрозділ системи права.

На підставі законодавства про працю України та аналізу юридичної літератури можна виділити наступні принципи розгляду трудових спорів: забезпечення захисту трудових прав працівників; вибір органу для вирішення трудових спорів; швидкість розгляду трудових спорів і виконання рішень; безплатність; забезпечення законності при вирішенні трудових спорів; забезпечення об'єктивності та повноти розгляду; добровільність виконання рішення з приводу спору [2, с. 37]. Сутність зазначених принципів полягає у наданні працівникам максимальної можливості відстоювати свої права та інтереси законними способами.

Проаналізуємо роль та значення принципів розгляду трудових спорів. При висвітленні сутності ролі та значення принципів судового захисту трудових прав працівників, актуальною у зв'язку з цим є думка В.С. Венедіктова, який стверджував, що досягнення етапу максимальної захищеності трудових прав працівників можливе лише за умов ефективного функціонування відповідного юридичного механізму. Саме за допомогою юридичного механізму досягається системність і взаємодія різноманітних засобів, способів і форм, покликаних забезпечити захист трудових прав працівників [7, с. 10]. Учений виокремлює такі елементи юридичного механізму захисту трудових прав працівників:

1) чинна система трудового права й законодавства;

2) правові принципи, які визначають напрямки правового регулювання трудових відносин за участю працівників, а також зміст їх прав та обов'язків;

3) система правозахисних органів у цій сфері, у тому числі органи нагляду та контролю [7, с. 10, 11].

Ми вважаємо, що практична роль принципів розгляду спорів полягає у гарантованій Конституцією можливості громадян використовувати дані принципи з метою захисту своїх трудових прав. Перспектива такого використання закладена у самій соціальній природі принципів розгляду трудових спорів, які створювалися законодавцем для досягнення відповідного соціального ефекту. Характеризуючи дані принципи, можна стверджувати, що у них завжди присутній момент, який виражає перспективу використання або можливість того, що відповідні суб'єкти їх застосують і досягнуть за допомогою них очікуваного результату. Крім цього, принципи розгляду трудових спорів є своєрідними гарантіями досягнення балансу між інтересами сторін трудових правовідносин. Так, І.І. Андріановська зазначає, що правовідносини, які виникають у сфері використання найманої праці об'єднують однією метою – застосувати працю робітників так, щоб забезпечити інтереси і робітників, і роботодавців. Норми права покликані врегулювати ці відносини, закріпивши гарантії трудових прав учасників указаних правовідносин та забезпечивши певний рівень їх захисту [8, с. 78].

На нашу думку, основна роль принципів розгляду трудових спорів проявляється у регулятивному характеру, тобто зафіксовані у праві принципи набувають значення загальних правил поведінки, які мають загальнообов'язковий державно-владний характер. Дані принципи відіграють також важливу політичну роль, яка проявляється у нормотворчій діяльності законодавця, оскільки у системі права принципи й норми нерозривно пов'язані. Слід погодитися з думкою В.М. Семенова з цього приводу, що принципи регулюють стільки, скільки регулює саме право [9, с. 12-14].

С.П. Маврін також наголошує про пошук оптимальних моделей правового регулювання трудових відносин, за допомогою яких досягалась хоча б відносна гармонія між інтересами роботодавців та працівників [10, с. 53]. Тому, на нашу думку, принципи розгляду трудових спорів будуть ефективними за умови, коли права працівників будуть кореспондувати обов'язкам роботодавців і навпаки.

Також практичне значення принципів розгляду трудових спорів проявляється у нормотворчій діяльності законодавця, оскільки у системі права принципи і норми нерозривно пов'язані. Принципи виявляються у нормах права, а норми завжди виражають принципи права. Іншими словами, принципи являють собою внутрішню основу єдності всієї системи права, а правові норми є зовнішнім вираженням суті права та його принципів.

Вважаємо, що значення принципів розгляду трудових спорів проявляється саме через їх властивості, функції та ознаки. У даному аспекті варто відзначити позицію А.М. Колодія, який у своїх працях зазначає те, що, становлячи головний зміст права, юридичні принципи отримують усі його властивості й функції. А це означає, що вони нормативно-регулятивні, загальні, обов'язкові, об'єктивно зумовлені, історичні та ідейно-політичні категорії; їх соціальною функцією є регулювання й охорона суспільних відносин; вони є самостійною юридичною категорією, тобто мають ознаки, що відокремлюють їх від усіх інших категорій [1, с. 27].

З огляду на проведений нами аналіз, можемо зробити висновок стосовно ключових положень щодо ролі та значення принципів розгляду трудових спорів.

Принципи розгляду трудових спорів є структурними елементами інституту охорони трудових прав працівників. Система даних принципів являє собою науково обґрунто-

вану класифікацію керівних положень – принципів права, що передбачає розподіл їх за визначеними критеріями.

Принципи розгляду трудових спорів відображають об'єктивно реальні відносини між працівниками та роботодавцем із притаманними їм інтересами, суперечностями, компромісами, потребами та обумовленими законодавчими нормами розвитку суспільства.

Отже, принципи розгляду трудових спорів визначають і виражають сутність трудового права як галузі права, основним завданням якої є захист трудових та законних інтересів працівників. Вони тісно пов'язані з забезпеченням основних прав людини у сфері праці.

Вважаємо, що принципи розгляду трудових спорів повинні бути закріплені у новому Трудовому кодексі України, що вирішить проблемні питання щодо співвідношення принципів і норм права. Велике значення має виявлення співвідношення принципів і норм права, оскільки воно впливає на регулятивну роль принципів, що застосовуються опосередковано наряду з правовими нормами, в яких вони виражаються та які повинні ним відповідати. Принципи права завжди будуть більш стабільними, ніж норми права, вони призначені визначати сутність і зміст правових норм, виступати основою об'єднання норм в єдину систему, зумовлювати тим самим напрямки правотворчої, правозастосовної та іншої юридичної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колодій А.М. Принципи права України: моногр. К.: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
2. Буряк В.Я. Трудові спори: порядок їх вирішення в Україні. К.: Знання, КОО, 2003. 382 с.
3. Запара С.І. Захист права на працю: теоретичні засади становлення та розвитку: монографія. Суми: Сумський національний аграрний університет, 2013. 380 с.
4. Логінов О.А., Штефан О.О. Цивільний процес України: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2012. 361 с.
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2004 р. № 40, (40-42). Ст. 492.
6. Гражданский процесс: учебник / под. ред. М.С. Шакарян. М., 1993. 584 с.
7. Венедіктов В.С. Наука трудового права на шляху соціальних перетворень та захисту прав людини. Форми соціально-правового захисту працівників у службово-трудових відносинах: матер. наук.-практ. конф. (м. Суми, 2-4 червня 2005 р.). Х., 2005. С. 9-14.
8. Дюги Л. Общие преобразования гражданского права. М., 1919. 108 с.
9. Семенов В.С., Прагнюк О.Я. Міжнародно-правові аспекти Конституції України. К.: Ін Юре, 1997. 357 с.
10. Маврин С.П. Принципы трудового права в условиях рыночной экономики. Правоведение. 1992. № 2. С. 53-57.